

RECENZJE

**Artur Jerzy KATOLO, *Moralny obowiązek pomocy dziecku nienarodzone-
mu według „Embriologia sacra” [...] Francesco Emanuello Cangiamila
(1702-1763), Lublin: Gaudium 2006, ss. 224.***

Publikacja ks. dra J.A. Katolo pojawiła się na gruncie polskiej bioetyki jako interesujący przykład rozprawy historycznej. Do tej pory pojawiło się już w Polsce wiele opracowań i pogłębionych studiów z historii teologii moralnej, ale w zakresie bioetyki są one wciąż jeszcze znikome. Dlatego praca ks. Katolo zasługuje na szczególną uwagę każdego, kto porusza się na terenie bioetyki jako dyscypliny filozoficznej i teologicznej oraz etyki praktycznej.

We wstępie Autor przedstawia życie i działalność XVII wiecznego palermitańskiego kapłana Francesco E. Cangiamili. Omawia także historię popularności dzieła tegoż kapłana w środowiskach kościelnych, formułując na końcu pogląd, że Cangiamila „zasługuje na miano prekursora bioetyki” (s. 18). Następnie autor przedstawia cel swojej pracy, jej metodę, a także kontekst doktrynalny. W ostatniej części wstępu Autor prezentuje treść rozprawy i uzasadnia jej układ.

Rozdział pierwszy Autor rozpoczyna od omówienia historycznego kontekstu, w którym przyszło żyć i działać Franceso E. Cangiamili. Przechodzi następnie do omówienia stanu nauk medycznych i praktyki lekarskiej u początków nowożytności (ss. 26-40). Prezentuje tu wielu naukowców i lekarzy zasłużonych dla rozwoju medycyny i doskonalenia praktyki lekarskiej w Europie. Na tym tle Autor wprowadza czytelnika w kontekst myśli etycznej i teologicznomoralnej, która ukształtowała wiek i środowisko, w którym żył Cangiamila (ss. 40-51). Otrzymujemy zatem zgrabny wykład historii myśli etycznej XVII i XVIII wieku, w którym dominuje kazuistyka, legalizm, jansenizm. Ważne z punktu widzenia etyki lekarskiej jest przypomnienie systemów moralnych (probabilizm, probabilioryzm, tutioryzm, laksyzm) oraz wkładu idei moralnych św. Alfonsa Liguori i niemieckiego Oświecenia. Przedstawiając kontekst historyczny nowożytnej myśli etycznej, Autor dążył ostatecznie do pokazania, że F.E. Cangiamila przekroczył ówczesne granice myślenia w teologii moralnej i pastoralnej. Następnie otrzymujemy przegląd historyczny stanowisk reprezentowanych w dyskusjach teologicznomoralnych nad statusem ludzkiego embrionu. Idąc poprzez nauczanie Ojców Kościoła, myślicieli Średniowiecza, Renesansu i wczesnej nowożytności, Autor ukazał problem animacji i ochrony ludzkiego embrionu jako problem teologiczny, antropologiczny i moralny. Na końcu pierwszego rozdziału czytelnik znajduje przedstawienie interesujących treści ustawodawstwa kościelnego na Sycylii, dotyczących obowiązku pomocy dziecku poczętemu, do których odniósł się Cangiamila (ss. 73-84). Przytaczając te dokumenty autor chciał ukazać kontekst doktrynalny, w którym działał Cangiamila, oraz powszechne wówczas przekonanie, że życie ludzkie rozpoczyna się już w łonie matki i dlatego wraz z matką ciężarną należy je bezwzględnie chronić.

W rozdziale drugim Autor dokonuje szczegółowej analizy dzieła Cangiamili. Wyszczególnia trzy grupy zagadnień podejmowanych przez Cangiamilę: ontologiczny status ludzkiego

embrionu, ochrona życia fizycznego dziecka w łonie matki i przy narodzinach, opieka duchowa nad dzieckiem nienarodzonym. Ukazując status ontologiczny i teologiczny dziecka poczętego zwraca uwagę na moment animacji, który jest absolutnie wiążący (ss. 85-115). Tym momentem jest poczęcie nowego życia (teoria animacji równoczesnej, w odróżnieniu od teorii sukcesywnej). Autor podkreśla, że według Cangiamili trudno jest na gruncie nauk medycznych zdobyć całkowitą pewność co do animacji, dlatego należy odnieść się ostatecznie do argumentu teologicznego. W świetle tego argumentu należy traktować życie płodu jako życie ludzkie, gdyż od momentu poczęcia jest ono otwarte na działanie łaski Bożej. Nikt zatem nie ma prawa przeciwdziałać woli Boga, która zmierza do uświęcenia człowieka od momentu jego poczęcia. Po tej linii idzie argumentacja Cangiamili przeciw aborcji i na rzecz obowiązku opieki fizycznej i duchowej nad dzieckiem poczętym. Ks. A.J. Katolo przeprowadza analizę tej argumentacji w kluczu teologicznym i moralnym. Ze względu na dobro fizyczne dziecka i konieczność chrztu dla jego zbawienia należy w określonych warunkach dokonywać cesarskiego cięcia (ss. 115-124). W odniesieniu do aborcji Autor przytacza opinię ówczesnego Magisterium Kościoła, na które powołuje się Cangiamila, zakazujące bezwzględnie zabijania dzieci nienarodzonych, niezależnie od tego czy można je uznać za animowane lub nieanimowane. W myśl tego ochrona życia poczętego jest absolutnym obowiązkiem każdego i w każdej sytuacji klinicznej. Praktycznym odniesieniem do tego obowiązku jest odpowiednie kształtowanie społecznej świadomości i propagowanie cesarskiego cięcia (ss. 124-133). W dalszej kolejności Autor przedstawia argumentację Cangiamili na rzecz duchowej pomocy dziecku poczętemu, a zwłaszcza obowiązku modlitwy i udzielania chrztu. Szczególnie interesujące są proponowane sposoby udzielania chrztu w różnych sytuacjach klinicznych matki i dziecka. Determinacja, z jaką Cangiamila poleca dążyć do udzielania chrztu dziecku w każdej jego sytuacji klinicznej, wynika z obowiązku duchowej troski o jego zbawienie (ss. 133-150).

Trzeci rozdział stanowi w zamyśle Autora próbę ukazania aktualności dzieła Cangiamili dla współczesnej debaty bioetycznej. Aby tę aktualność pokazać, konfrontuje treść Embriologia sacra z najważniejszymi zasadami bioetyki personalistycznej. Na pierwszym miejscu rozważa zasadę poszanowania życia ludzkiego, która obecna była w nauczaniu Cangiamili. Obowiązek troski o fizyczny i duchowy stan życia poczętego wyraźnie tę zasadę potwierdza. Ks. A.J. Katolo naświetla doniosłość tej zasady w świetle aktualnego nauczania Magisterium Kościoła oraz niektórych współczesnych moralistów (ss. 152-169). Podobnie czyni to w odniesieniu do zasady wolności i odpowiedzialności (ss. 169-176), zasady całościowości (ss. 176-183) oraz zasady solidarności (183-189). Nauczanie zawarte w Embriologia sacra stanowi historyczne potwierdzenie uniwersalności współcześnie formułowanych zasad bioetyki personalistycznej. Autor wyprowadza stąd wniosek, że opieka nad życiem poczętym, tak w porządku fizycznym jak i duchowym, zakłada działania, które kierują się duchem odpowiedzialności, solidarności oraz bezinteresownej troski o integralność życia ludzkiego.

W zakończeniu Autor dokonał podsumowania wszystkich trzech rozdziałów, ukazując jeszcze raz najważniejsze treści swojej rozprawy. Kończy stwierdzeniem, że współczesna refleksja bioetyczna winna sięgać do historii, aby w niej odkrywać idee wartościowe dla swych aktualnych poszukiwań.

W ocenie metodologii rozprawy ks. A.J. Katolo na pierwsze miejsce wysuwa się szereg cech formalnych, które należą do bardzo pozytywnych stron tejże rozprawy. Warto zwrócić uwagę na dobry poziom języka, w którym zostały ujęte treści związane z bardzo techniczną i specjalistyczną terminologią. Przejrzysty układ pracy, zbudowany w sposób dość klasyczny: kontekst problemu, jego rozwinięcie i przełożenie na bezpośrednie zastosowanie, pozwala czytelnikowi łatwo zorientować się w rozwoju myśli Autora. Rozprawa została bardzo starannie zredagowana, co sprawia, że nabrała estetycznej formy. Przypisy wykonane poprawnie, a sposób prezentowania

literatury w bibliografii jest konsekwentny. Godne uwagi są aneksy, w których znajdujemy teksty źródłowe, ale dla pracy stanowiące tylko materiał pomocniczy. Powstaje pytanie, czy nie warto było zamieścić w aneksie całość dzieła F.E. Cangiamili : *Embriologia sacra*.

Bibliografia nie jest zbyt obszerna w zakresie przedmiotu rozprawy. Literatura przedmiotowa nie została zresztą wyróżniona, a jedno z cytowanych opracowań dzieła F.E. Cangiamili autorstwa R. Forleo znalazło się w literaturze pomocniczej (s. 14). Bibliografia w małym stopniu uwzględnia opracowania dotyczące autora i dzieła *Embriologia sacra*, stwarzając wrażenie, że takich publikacji nie ma. Tymczasem na str. 51 Autor odwołuje się do komentarza do dzieła Cangiamili, napisanego przez Angelo Serio, który został dołączony do wydania *Embriologia sacra* z 2001 roku, a nie został wyróżniony w bibliografii. Nie znajdziemy tam również informacji dotyczących opracowań encyklopedycznych na temat osoby i dzieła palermitańskiego duchownego. Być może nieosiągalne byłoby wyczerpujące zbadanie publikacji dotyczących wprost lub tylko wskazujące ślady nawiązywania do dzieła Cangiamili. Jest jednak mało prawdopodobne, aby takich śladów w ogóle nie było. Na potwierdzenie tego można wskazać choćby na jedną publikację : A. Vitello, "F.E. Cangiamila e la sua opera ostetrica", (*La Rassegna di Clinica, Terapia...* 54/1955, nr 3 i 4), której Autor, niestety, nie uwzględnił. W rzeczywistości Autor w ogóle nie podjął problemu recepcji dzieła Cangiamili i pozostawił wrażenie, jakby był on pierwszym, który tym dziełem się zajmuje.

Generalnie jednak Autor dobrze posługuje się źródłami historycznymi. Na uwagę zasługuje fakt, że pracował w oparciu o teksty historyczne, zapisane w archaicznym języku włoskim, a niekiedy także w dialekcie sycylijskim. Doskonale wywiązał się z tłumaczeń terminów specjalistycznych i środowiskowych.

Z punktu widzenia oceny merytorycznej na podkreślenie zasługują następujące sprawy:

1. Treść rozprawy ks. A.J. Katolo skupiona jest na historycznym ujęciu idei ochrony życia ludzkiego na etapie embrionalnym. Do przedstawienia szerszego kontekstu tego zagadnienia posłużyło mu dzieło *Embriologia sacra*, którego autorem był XVIII-wieczny sycylijski duchowny Francesco E. Cangiamila. Zainteresowanie tym dziełem stanowiło także pretekst do podjęcia zagadnień etyki prokreacyjnej z perspektywy bioetyki personalistycznej. Konkluzja tego przedsięwzięcia jest w efekcie uniwersalna: dziecko w łonie matki od momentu poczęcia jest istotą ludzką, a zatem przysługują mu wszelkie prawa ludzkie. Wśród tych praw na pierwsze miejsce wysuwa się prawo dziecka poczętego do zbawienia i życia wiecznego. W obronie tego prawa pojawiła się idea katechumenatu dziecka poczętego. W swej rozprawie ks. A.J. Katolo ukazał przykład realizacji tej idei, odwołując się do historii praktyki duszpasterstwa na Sycylii w XVIII wieku.

2. Celem rozprawy, według autora, jest przybliżenie polskiemu czytelnikowi mało znanego dzieła Cangiamili oraz postawienie problemu moralnego obowiązku pomocy dziecku nienarodzonemu z perspektywy historycznej. W założeniu Autora nie jest to jednak praca wyłącznie historyczna. Ma ona na celu także konfrontację poglądów na temat statusu ludzkiego embrionu z perspektywy współczesnej bioetyki katolickiej. W ten sposób problem dziecka nienarodzonego, tak w relacji do aborcji, jak i koniecznej troski o jego życie i zbawienie, nabrał wagi ponadczasowej. Rozprawa ks. A.J. Katolo posiada zatem wartość pracy historycznej, a jednocześnie pretenduje do współczesnego wykładu zagadnień bioetycznych. Taka praca jest bardzo oczekiwana i niezwykle potrzebna w polskiej bioetyce.

3. Niezwykle interesujące jest, w jaki sposób Autor połączył problematykę bioetyczną z różnych perspektyw historycznych. Dążąc do ukazania aktualności dzieła Cangiamili dla współczesnej bioetyki, dokonał zestawienia niektórych elementów jego doktryny z zasadami bioetyki personalistycznej. W ten sposób ukazał zakaz aborcji – niezależnie od stopnia rozwoju embrionu lub jego deformacji – jako potwierdzenie zasady bezwarunkowego szacunku dla

życia ludzkiego. Podobnie też świadomość, że w Bogu istnieje plan zbawienia każdego dziecka nienarodzonego i z tym związany obowiązek troski o jego dobro duchowe, uczynił drogą do uznania personalistycznej zasady wolności i odpowiedzialności. Z kolei propagowanie udzielania chrztu dziecku znajdującemu się w łonie matki lub wydobytemu z łona za pomocą cesarskiego cięcia traktuje jako odpowiednik współczesnej zasady całościowości, która ma na celu zabezpieczanie zarówno dobra fizycznego jak i duchowego każdego człowieka. Wreszcie propagowanie przez Cangiamilę cięcia cesarskiego, bezwzględnej ochrony życia poczętego i absolutnego zakazu aborcji, a także całego jego programu duszpastersko-społecznego, miało by potwierdzać zasadę solidarności.

4. Lektura pracy ks. A.J. Katolo, zwłaszcza trzeciego rozdziału, nasuwa jednak pytanie, czy zasadne jest przykładanie wypracowanych we współczesnej bioetyce zasad personalistycznych do treści doktryny XVIII-wiecznego autora. Już samo stosowanie pojęcia osoby ludzkiej i jej godności, które ma konotację nowożytną, wydaje się być pewnym nadużyciem w kontekście wykładu etyki medycznej F.E. Cangiamili. Tymczasem autor czyni to wielokrotnie i co więcej, przykłada zasady bioetyki personalistycznej do postulatów zawartych w *Embriologia sacra* i szuka ich potwierdzenia. Zastosowany przez ks. A.J. Katolo zabieg metodologiczny ma niewątpliwie doniosłe znaczenie dla współczesnego sposobu odczytania dzieła Cangiamili. Można traktować ten zabieg jako klucz hermeneutyczny do zrozumienia tekstu historycznego. W ten sposób tekst nabiera bardziej uniwersalnego znaczenia i głębsze staje się rozumienie jego ponadliteralnej treści.

5. Autor stworzył także interesującą konstrukcję pracy dzięki zastosowaniu zasady przedrozumienia tekstu. Skutkiem tego jest opis historyczny problemów bioetycznych, by na tym tle ukazać wpływy, zależności i oryginalność – składające się na treść dzieła Cangiamili, którą ks. A.J. Katolo dokładnie przedstawił w drugim rozdziale. Z kolei w trzecim rozdziale znajdujemy interpretację dzieła historycznego, dobrze osadzonego w swym kontekście czasowym, które poddane interpretacji współczesnej, nabiera wartości dla aktualnej bioetyki. Powstaje jednak pytanie, czy nie mamy do czynienia z niebezpieczeństwem „nadinterpretacji” tekstu historycznego, albo też „siłową” próbą jego aktualizacji. Uważna lektura rozprawy ks. Katolo pozwala stwierdzić, że autor uniknął tego niebezpieczeństwa.

Ks. Stanisław WARZESZAK